

NỀN NÔNG NGHIỆP TỈNH THANH HÓA TRƯỚC BỐI CẢNH BIẾN ĐỔI KHÍ HẬU

Trần Thị Ninh*

06 7107

Tóm tắt

Thanh Hóa là một tỉnh có rất nhiều lợi thế so sánh để phát triển sản xuất một nền nông nghiệp quy mô lớn, trước hết để phục vụ nhu cầu của người dân trong tỉnh và xuất khẩu tại chỗ. Các ngành nghề mà tỉnh có nhiều lợi thế nhất là: chăn nuôi bò sữa, trồng lúa, trồng rau, trồng nguyên liệu cho ngành chế biến giấy. Tuy nhiên, phát triển nông nghiệp của tỉnh Thanh Hóa đang đứng trước những khó khăn, thách thức do ảnh hưởng của biến đổi khí hậu. Các biểu hiện của biến đổi khí hậu ở Thanh Hóa trong những năm gần đây rất rõ rệt như nền nhiệt độ tăng cao, mực nước biển dâng và đặc biệt là những hiện tượng thời tiết cực đoan (lũ lụt, hạn hán, bão, xâm nhập mặn...). Biến đổi khí hậu có ảnh hưởng rất lớn đến quy trình sản xuất nông nghiệp, tác động tới các yếu tố: thời vụ, quá trình phát triển của cây trồng, vật nuôi và do đó ảnh hưởng đến năng suất và sản lượng. Trước tình hình đó, một yêu cầu cấp thiết được đặt ra cho tỉnh Thanh Hóa là phải phát triển nền nông nghiệp bền vững thích ứng với biến đổi khí hậu.

Từ khóa: Biến đổi khí hậu, nông nghiệp, tỉnh Thanh Hóa.

Đặt vấn đề

Nông nghiệp Thanh Hóa có vai trò góp phần to lớn vào việc đảm bảo nhu cầu nông sản thực phẩm cho toàn tỉnh, đặc biệt cho các đô thị, vùng du lịch của tỉnh cũng như cung cấp cho khu kinh tế Nghi Sơn. Tuy nhiên, hiện mới chỉ cung cấp được khoảng 45-50% rau, quả, thực

phẩm (thịt, cá, trứng) cho hai đô thị là thành phố Thanh Hóa, Thị xã Sầm Sơn và khu kinh tế Nghi Sơn. Nông nghiệp Thanh Hóa hiện phát triển chưa hiệu quả và thiếu bền vững. Biến đổi khí hậu diễn ra ngày càng phức tạp và ảnh hưởng rất lớn đến nông nghiệp tỉnh Thanh Hóa, nhất là nền nông nghiệp sinh thái nông nghiệp ven biển. Tuy nhiên, các dự án quy hoạch phát triển kinh tế - xã hội của tỉnh đến năm 2020, đã được Thủ tướng chính phủ phê duyệt đều chưa tính tới ảnh hưởng của biến đổi khí hậu, nước biển dâng cũng như chưa tính tới một cách đầy đủ yêu cầu hiện đại hóa. Trong khi đó, hiện đại hóa nền nông nghiệp tỉnh Thanh Hóa là yêu cầu khách quan nhưng làm thế nào để thực hiện trong điều kiện biến đổi khí hậu vẫn là câu hỏi chưa được giải đáp. Bài viết nghiên cứu về các lợi thế phát triển nông nghiệp tỉnh Thanh Hóa, bước đầu nghiên cứu tình hình biến đổi khí hậu của tỉnh và các tác động của nó đến ngành nông nghiệp.

1. Lợi thế phát triển nông nghiệp hàng hóa của Thanh Hóa và thách thức biến đổi khí hậu

Thanh Hóa có rất nhiều tiềm năng để phát triển lợi thế sản xuất nông sản hàng hóa lớn phục vụ người dân và xuất khẩu tại chỗ. So với các tỉnh như Hải Phòng, Nghệ An, Hà Tĩnh thì Thanh Hóa có rất nhiều lợi thế để phát triển sản xuất nông nghiệp quy mô lớn. Dưới đây là bảng tổng hợp các lợi thế so sánh của Thanh Hóa với một số tỉnh trong lĩnh vực sản xuất nông nghiệp.

* Trần Thị Ninh, Thạc sĩ, Học viện Chính sách và phát triển, Bộ Kế hoạch và Đầu tư.

Bảng 1: Tổng hợp so sánh các lợi thế của Thanh Hóa với một số tỉnh trong lĩnh vực sản xuất nông nghiệp

	Thanh Hóa	Nghệ An	Hà Tĩnh	Hải Phòng
1- Chăn nuôi bò sữa	10 điểm (có nhiều diện tích đồng cỏ, phù hợp nuôi bò sữa: 3 vạn con)	9 điểm (có nhiều diện tích đồng cỏ, phù hợp nuôi bò sữa: 4.000 con)	6 điểm (có ít diện tích đồng cỏ, ít phù hợp nuôi bò sữa: 3.000 con)	5 điểm (có ít diện tích đồng cỏ, phù hợp nuôi bò sữa)
2- Trồng mía đường	10 điểm (có diện tích lớn, năng suất mía 55 tạ/ha, trữ đường 10-11%, xa thị trường)	9 điểm (có diện tích lớn, năng suất mía 55 tạ/ha, trữ đường 10-11%, xa thị trường hơn)	5 điểm (diện tích không lớn, năng suất mía thấp và trữ đường thấp)	-
3. Trồng rau thực phẩm có hàng hóa lớn và chất lượng cao	10 điểm, Có vùng trung du miền núi, có khí hậu lạnh về mùa đông	7 điểm, có khu vực trung du miền núi nhưng đất phù hợp hơn với cây công nghiệp	6 điểm, có khu vực trung du miền núi nhưng đất cần hơn và phù hợp hơn với cây công nghiệp	9 điểm, đất trồng rau thực phẩm cạnh tranh với đô thị hóa và phát triển công nghiệp
4- Trồng cây nguyên liệu cho sản xuất giấy	10 điểm (có vùng luồng diện tích lớn)	5 điểm (có 5 vạn ha đất rừng chưa sử dụng; nếu phát triển phải trồng nguyên liệu)	5 điểm (diện tích có 20 vạn ha chưa có rừng nhưng trồng khó)	-

Nguồn: Tác giả và Sở Kế hoạch và Đầu tư Thanh Hóa (2014).

Ngoài những tiềm năng như trên, Thanh Hóa là một tỉnh có diện tích gieo trồng lúa lớn (254.000 - 255.000 ha/năm). Cây lúa được trồng trong toàn tỉnh, từ miền núi, đồng bằng và đồng ven biển với trình độ canh tác khác nhau. Trong đó có những khu vực được dự báo là sẽ chịu ảnh hưởng rất lớn của biến đổi khí hậu như: khu vực miền núi nơi tập trung đa số là nông dân nghèo, trình độ canh tác thấp; khu vực đồng bằng ven biển... Thực trạng việc canh tác lúa của nông dân trong tỉnh cho thấy, hiện còn nổi lên rất nhiều vấn đề, trong đó bao gồm: bón phân không cân đối, đặc biệt là lạm dụng phân đạm, đạm không được vùi sâu nên dễ bị mất đạm do bị rửa trôi, bay hơi, bón phân không đúng thời điểm cây lúa cần, bón lại nhiều lần, dẫn đến cây lúa không đẻ nhánh tập trung, nhiều đánh vô hiệu, làm cho ruộng lúa có năng suất thấp. Lạm dụng thuốc bảo vệ thực vật. Cây dày,

cây to gây lãng phí giống,... Việc canh tác như trên không những đang làm tăng chi phí sản xuất mà còn góp phần làm ảnh hưởng tiêu cực đến khí hậu và môi trường của người dân. Chính vì vậy, việc đưa ra một mô hình cách tác thích hợp và bền vững cho cây lúa cũng như các loại cây trồng chủ đạo khác là hết sức cần thiết.

Phát triển nông nghiệp của tỉnh Thanh Hóa cũng đang đứng trước những khó khăn, thách thức do ảnh hưởng của biến đổi khí hậu. Biến đổi khí hậu mà trước hết là sự nóng lên toàn cầu và mực nước biển dâng là một trong những thách thức lớn nhất đối với nhân loại trong thế kỷ XXI. Trong 50 năm qua, nhiệt độ trung bình tại Việt Nam đã tăng 0,70 C, mực nước biển dâng 20cm. Việt Nam đã và đang chịu ảnh hưởng biến đổi khí hậu, bão lụt, hạn hán diễn ra khốc liệt hơn trước. Tại Thanh Hóa, qua chuỗi số liệu quan trắc tổng lượng mưa năm từ năm

1980 đến năm 2010 cho thấy nhìn chung tổng lượng mưa năm trên địa bàn tỉnh Thanh Hóa trong 30 năm trở lại đây có xu thế giảm, đồng thời có nhiều biểu hiện khác với quy luật thông thường nhiều năm, trong mùa khô ít mưa nhưng có ngày mưa trên 100 mm xảy ra cục bộ. Trong những tháng cao điểm của mùa mưa bão, lượng mưa thiếu hụt so với trung bình nhiều năm rất nhiều, điển hình là năm 2006, 2008 và 2009. Một số năm gần đây mùa mưa đến muộn kết thúc sớm hơn bình thường từ 15 ngày đến 1 tháng. Theo số liệu thống kê từ năm 1980-2010, có 18 cơn bão và áp thấp nhiệt đới đổ bộ trực tiếp và 27 cơn bão và áp thấp nhiệt đới ảnh hưởng trực tiếp đến tỉnh Thanh Hóa. Những cơn bão đổ bộ trực tiếp vào Thanh Hóa đều có sức gió từ cấp 10 trở lên. Có những năm bão liên tiếp đổ bộ trực tiếp hoặc ảnh hưởng trực tiếp đến Thanh Hóa trong một khoảng thời gian ngắn.

Lũ xảy ra trên các sông tại Thanh Hóa không theo quy luật, phần lớn các năm trên các sông lũ xảy ra không lớn, thường là từ báo động I trở xuống. Cá biệt trong 30 năm gần đây, có 6 năm lũ xảy ra ở mức đặc biệt lớn là các năm 1980, 1984, 1985, 1996, 2000 và 2007. Lũ quét, sạt lở đất xảy ra thường xuyên, trên địa bàn Thanh Hóa trong vòng 10 năm trở lại đây (1999-2009) đã xảy ra 4 trận lũ quét và sạt lở đất làm chết 12 người, cuốn trôi 47 ngôi nhà, 76 đập thủy lợi nhỏ và làm hư hại nặng các công trình giao thông, thủy lợi. Do lượng mưa ở các năm bị thiếu hụt và phân bố không đều. Vì vậy, tình trạng hạn hán và xâm nhập mặn vùng ven biển thường xuyên xảy ra và ngày càng nghiêm trọng hơn. Năm 2010, xâm nhập mặn vùng cửa sông ven biển đã gia tăng mạnh mẽ, một số tuyến sông có độ mặn xâm nhập đạt mức cao nhất lịch sử [8].

Thời tiết có nhiều biến đổi nên quá trình sinh trưởng của cây trồng trong những năm gần đây không thuận lợi. Phát triển sản xuất nông nghiệp theo hướng truyền thống thường phụ thuộc vào các yếu tố tự nhiên như thời tiết, thiên tai, thổ nhưỡng v.v... Do đó, biến đổi khí hậu có ảnh hưởng rất nhiều đến qui trình sản xuất nông nghiệp, tác động tới các yếu tố: thời vụ, quá trình phát triển của cây trồng, sản lượng và năng suất. Đây là bài toán mới đặt ra đối với nông dân

và các chuyên gia ở lĩnh vực nông nghiệp...

Ảnh hưởng của biến đổi khí hậu cũng ảnh hưởng rất lớn đến lĩnh vực chăn nuôi nói chung và nuôi trồng thủy sản nói riêng. Gần đây, thiệt hại do bệnh dịch, lũ lụt, nắng nóng xảy ra trong nuôi trồng thủy sản đã làm giảm 75 – 80% sản lượng thu hoạch, nguồn lợi thủy sản tự nhiên cũng suy giảm tới 60 – 70 %. Thanh Hóa là một trong những tỉnh nằm trong khuôn khổ thực hiện nhiệm vụ đánh giá tác động của biến đổi khí hậu lên hệ thống cơ sở hạ tầng, diện tích, năng suất, sản lượng nuôi trồng thủy sản ven biển. Chính vì vậy, Thanh Hóa cần phải xây dựng các giải pháp tổng hợp và mô hình thử nghiệm phát triển nuôi trồng thủy sản ven biển nói riêng và các mô hình chăn nuôi khác nói chung theo hướng bền vững thích ứng với biến đổi khí hậu.

2. Phát triển nông nghiệp bền vững tỉnh Thanh Hóa: Yêu cầu khách quan và định hướng trọng tâm

Theo quy hoạch phát triển tổng thể kinh tế - xã hội đến năm 2020 tỉnh Thanh Hóa cơ quy mô dân số khoảng 3,4 triệu người và đến năm 2030 vào khoảng 3,45 triệu người. Du khách tới Thanh Hóa vào khoảng 8-10 triệu người mỗi năm. Trong tương lai gần nhu cầu nông sản thực phẩm đã là rất lớn, nhất là nông sản thực phẩm chất lượng cao. Qua phân tích tiềm năng thế mạnh, như cầu của người dân và của khách du lịch tác giả kiến nghị tỉnh Thanh Hóa phải phát triển nông nghiệp theo hướng giá trị gia tăng cao và bền vững trên cơ sở sản xuất nông nghiệp được tổ chức và dựa vào công nghệ cao.

Tái cơ cấu sản xuất nông nghiệp là trọng tâm thứ ba của tái cơ cấu kinh tế của Tỉnh và cần được thúc đẩy thực hiện sớm. Định hướng cơ bản là hiện đại hóa và giảm tỷ trọng trồng trọt (từ 59,8% xuống còn 38% vào năm 2030), tăng tỷ trọng chăn nuôi (từ 34,1% lên 42%) và dịch vụ nông nghiệp (từ 3,4% lên 8%). Mục tiêu chung là đảm bảo đủ nông sản thiết yếu như lương thực, thịt, cá, trứng, rau cho người dân và cho khách du lịch, góp phần quan trọng vào việc xuất khẩu tại chỗ của tỉnh.

Nếu đến năm 2030, dân số sống ở khu vực nông thôn vẫn còn khoảng 60%. Trong khi đó,

hiện nay đất nông nghiệp chỉ có khoảng 24 vạn ha, nếu được giữ nguyên số diện tích này và trong khi lao động nông nghiệp vào 2030 có khoảng 1,7 triệu người thì trung bình mỗi lao động nông nghiệp lúc ấy chỉ có khoảng 1.440 m²; diện tích quá ít để nâng cao đời sống, ít nhất cho hai người (1 lao động và 1 người ăn theo). Nếu cứ phát triển như hiện nay thì rất khó để nông dân làm giàu. Đồng thời, trong quá trình tái cơ cấu sản xuất nông nghiệp, tỉnh Thanh Hóa không tránh khỏi ảnh hưởng của nước biển dâng và tình trạng nhiễm mặn sâu đối với dòng sông Mã.

3. Khuyến nghị định hướng trong thời gian tới

Với những thách thức nêu trên, để nâng cao đời sống của người dân, thúc đẩy phát triển hơn nữa kinh tế của Tỉnh, một số định hướng cho Thanh Hóa nên được chú trọng như sau:

Thứ nhất, rà soát lại quy hoạch phát triển nông nghiệp theo hướng có giá trị gia tăng cao và phát triển xanh với tầm nhìn dài hạn và có tính tới ảnh hưởng của biến đổi khí hậu. Thanh Hóa là tỉnh bị ảnh hưởng lớn từ biến đổi khí hậu và nước biển dâng nên việc phát triển nền nông nghiệp sinh thái bền vững cho khu vực ven biển là đòi hỏi cấp bách. Đồng thời, cần phát huy tiềm năng, lợi thế nông nghiệp sinh thái trung du miền núi càng sớm càng tốt.

Thứ hai, việc phát triển nông nghiệp phải được tổ chức theo hướng hiện đại hóa, chuyên môn hóa và tập trung hóa. Phát triển tổ hợp nông – công nghiệp đối với chăn nuôi bò sữa, đối với sản xuất mía đường. Đồng thời, phát triển một số chuỗi giá trị đối với rau thực phẩm như cà chua bi, dưa chuột bao tử, bắp cải, súp lơ. Muốn vậy cần hình thành một số chuỗi khoa học – sản xuất đối với những loại cây trồng này. Coi trọng việc nghiên cứu tạo giống hay ứng dụng giống có năng suất cao và chất lượng cao. Phát triển nông nghiệp hiệu quả, bền vững phải gắn với vấn đề nông dân, nông thôn trong quá trình thực hiện công nghiệp hóa, hiện đại hóa.

Thứ ba, phát triển nông nghiệp phải gắn liền với tổ chức lại dân cư ở khu vực nông thôn và tái cơ cấu kinh tế nông thôn. Đến năm 2020, nên giảm diện tích mía nguyên liệu xuống còn

khoảng 29.000 ha gắn với việc nâng cao năng suất mía (lên khoảng 100-115 tấn/ha) và trữ đường trong mía lên khoảng 14-16%. Hình thành vùng trồng cỏ gắn với chăn nuôi bò sữa tập trung với quy mô khoảng vài chục nghìn con do Công ty trách nhiệm hữu hạn bò sữa Thống Nhất Thanh Hóa và Công ty Cổ phần ứng dụng công nghệ cao nông nghiệp và thực phẩm sữa tổng hợp đầu tư theo phương thức mới, áp dụng kỹ thuật công nghệ cao đảm bảo tiêu chuẩn chất lượng, quy mô lớn. Phát triển các trang trại, gia trại chăn nuôi lợn (quy mô khoảng vài nghìn đến vạn con/một trang trại) và chăn nuôi gà, vịt (cỡ khoảng 50-60 vạn đến 1 triệu con một trang trại) gắn với cơ sở công nghiệp chế biến công nghệ tiên tiến. Đảm bảo thịt các loại bình quân đầu người khoảng 55-60 kg/năm.

Thứ tư, xây dựng các vùng sản xuất rau tập trung, áp dụng công nghệ cao, sản xuất theo quy trình thực hành sản xuất nông nghiệp tốt (VietGAP). Hình thành vùng rau thực phẩm cao cấp, sạch tập trung với công nghệ cao để vào năm 2030 có tổng diện tích khoảng 15 - 20 vạn ha gieo trồng và cho sản lượng khoảng 90 vạn – 1 triệu tấn cung cấp cho các thành phố, khu kinh tế trong tỉnh và một phần dành cho xuất khẩu cũng như một phần cũng cấp cho các thành phố lớn trong cả nước. Đến năm 2025, diện tích rau (xúp lơ, xu hào, ớt, dưa chuột, ngô ngọt,...) vào khoảng 55 nghìn ha, sản lượng 420 nghìn tấn. Nên hợp tác với Nhật Bản, Israel để phát triển nông sản thực phẩm.

Thứ năm, nên để khoảng 25-26 vạn ha gieo trồng cây lương thực nhưng với giống cho năng suất và chất lượng cao hơn. Trong đó, diện tích gieo trồng lúa khoảng 20-21 vạn ha và năng suất lúa khoảng 80-100 tạ/ha/năm; diện tích trồng ngô khoảng 7-8 vạn ha và năng suất ngô hạt khoảng 70-75 tạ/ha. Ổn định diện tích trồng sản nguyên liệu 9.800 ha; diện tích cao su 25.000 ha; diện tích đất trồng cói khoảng 2 nghìn ha; diện tích trồng lạc khoảng 4.000 ha.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Panayotou T. (2001), Inviromental Sustainability and Services in Developing Global City- Regions in Scott, By Oxford University Press, Lodon

■ Sở Kế hoạch và Đầu tư Thanh Hóa (2014), Đề án tái cơ cấu kinh tế gắn với chuyển đổi mô hình tăng trưởng tỉnh Thanh Hóa theo hướng bền vững, Thanh Hóa.

■ Sở nông nghiệp và phát triển nông thôn Thanh Hóa (2012), "Tái cơ cấu ngành nông nghiệp tỉnh Thanh Hóa theo hướng nâng cao giá trị gia tăng và phát triển bền vững đến năm 2020 và định hướng đến năm 2025", Đề án.

■ Trang web: <http://snnptnt.thanhhoa.gov.vn>

■ Trang web: <http://stnmt.thanhhoa.gov.vn>

■ UBND tỉnh Thanh Hóa - Cục thống kê, Niên giám thống kê các năm từ 2005-2014.

■ Viện Khoa học khí tượng thủy văn và môi trường (2010), Biến đổi khí hậu và tác động ở Việt Nam (Do tập thể các nhà khoa học biên soạn: TS. Nguyễn Văn Thắng, PGS.TS Nguyễn Trọng Hậu, PGS.TS Trần Thực...), Hà Nội

■ Viện nghiên cứu kinh tế - xã hội Hà Nội (2014), Báo cáo "Chuyển dịch cơ cấu kinh tế ngoại thành theo hướng giá trị cao, bền vững và phát triển xanh", Đề tài khoa học